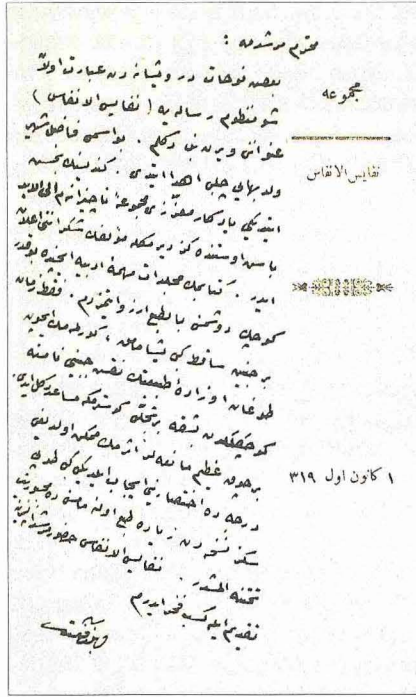

Türk tarihi ve Türk diliyle meşgul oldu. Atatürk'ün arzusuna rağmen, 1931'de kurulan Türk Tarihî Tedkik Cemiyeti'nin çalışmalarına katılamadı. 2-11 Temmuz 1932'de İstanbul'da toplanan I. Türk Tarih Kongresi'nde başkan vekili oldu ve ağır hasta olmasına rağmen burada bir bildiri sundu. Temmuz 1932'de kurulan Türk Dili Tedkik Cemiyeti'nin başkanlığına getirildi. 29 Eylül – 6 Ekim 1932 tarihlerinde İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan I. Türk Dili Kurultayı'na ancak sedye üzerinde katılabildi. 3 Aralık 1932'de Ankara'da öldü, kabri Cebeci Mezarlığı'ndadır.

Babasının da şair olması dolayısıyla küçük yaştan itibaren divan şiirine ilgi duyan Sâmih Rifat 1890'lı yıllardan itibaren eski şiir anlayışını sürdüren Eşref Paşa, Üsküdarlı Hakkı Bey, Muallim Nâci ve Yenişehirli Avni Bey'in tesiri altında klasik tarzda şiirler yazmaya başlamıştır. Fuzûlî'ye nazîre olarak kaleme aldığı ilk şiirleri *Hazîne-i Fünûn*'da yayımlanmış (1893), *İkdam* gazetesinde sekreterlik yaparken edebiyat dünyasından yeni arkadaşlar edinmiştir. 1896'da İsmâil Safâ'nın bırakması üzerine haftalık *Maârif* dergisinin yayımcısı 27. sayıdan itibaren üstlenmiştir. 1897'den sonra özellikle Recâizâde Ekrem ve Abdülhak Hâmid gibi yeni tarz şiir anlayışını savunanların etkisi altında yeni şiire yönelen Sâmih Rifat bu tarihten sonra manzum ve mensur eserlerini *Mekteb*, *Maârif* ve *Terakkî* dergilerinde yayımlamayı sürdürmüştür. Ayrıca *Resimli Gazete*, *Sabah*, *İkdam* ve *İrtikâ* gibi yayın organlarında yazıları çıkıyordu. Bir ara *Sabah* gazetesinin başyazarlığını yapmış, burada Rauf Yekta Bey ile klasik Türk müzikisi üzerine bir tartışmaya girişmiş, Servet-i Fünûncular'a yöneltilen meşhur "dekadanlık" tartışmasına katılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine *İttifak* adlı bir gazete çıkarmıştır. 1918'den itibaren Celâl Nuri'nin (İleri) yayımlamakta olduğu *Âtî*

Sâmih Rifat Bey'in el yazısı ve imzası (Abdullah Uçman arşivi)

gazetesiyle *Muhibbân* ve *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*'nda yazılar yazmış, burada Süleyman Nazif ve Rıza Tevfik'le tarihî ve fikrî meselelerle ilgili uzun tartışmalara girişmiştir.

II. Meşrutiyet'ten önce klasik tarzda oldukça etkili Bektaşî nefesleri yazan Sâmih Rifat, Mütareke yıllarında "Akdeniz Kıyıları"nda ("Yaslı gittim şen geldim"), 1919'da Aydın'ın Yunan ordusu tarafından işgali üzerine "Güzel Aydın", "Ya İstiklâl ya Ölüm!", "Asker Koşması" ve "İnönü Kapılarında" gibi millî duyguları terennüm eden sade dille şiirler kaleme almıştır. Ölümü üzerine Sadettin Nüzhet Ergun tarafından hakkında yazılan eserde basıma hazır durumda "Nâdim" adlı bir roman denemesiyle "Selâm Nedir", "Türk Parkları", "Osmanlılar'da Din Telakileri", "Tarihten Evvelki Devirlerin Tedkikinde Müracaat Olunacak Menbalar", "Milliyet Düsturları", "Divânü lügati't-Türk Tercümesi" (I. cilt) ve "Türk Lügati" gibi çalışmalarından bahsedilmekle beraber bugüne kadar bunların hiçbirini yayımlanmamıştır. Sadettin Nüzhet'in eserine alınan şiirleri ise "Divan Edebiyatı", "Bektaşî Edebiyatı", "Teceddüt Edebiyatı", "Millî Edebiyat" ve "Vatanî Şiirler" başlıkları altında toplanmıştır.

Sâmih Rifat

Sâmih Rifat'ın şiirleri arasında özellikle Yahya Kemal'in (Beyatlı) "İthaf" şiirine ilham kaynağı olan, "Hezâran per açıp reng ü ziyâdan" mısraıyla başlayan, yayımlandığı zaman büyük ilgi gören, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Alevî ilhamın son şaheserlerinden" dediği nefesi, şairin kendisi tarafından devr-i hindî usulünde ve hüzzam makamında bestelenmiştir. İyi bir tamburî olan Sâmih Rifat'ın ayrıca güftesi kendisine ait, "Nedir sende ey dil bu dâğ-ı elem?" mısraıyla başlayan rast, "Ezelden âşıkım ben Muhammed Mustafâ'ya" mısraıyla başlayan uşşak nefesleri de bestekârlıktaki yeteneğinin göstergelerindendir.

Yayımlanmış eserleri şunlardır: *Nefâ-yisü'l-enfâs* (İstanbul 1904, çok az sayıdaki nefesini bir araya getirdiği, sadece sekiz adet basılan şiir kitapçığı); *Türkçe'de Tasrif-i Hurûf Kanunları ve Tekel-lümün Menşei* (Ankara 1926, bir rapor şeklinde hazırlanmış olup yayımlandığı zaman oldukça ağır eleştirilere uğramıştır); *Halkiyat* (İstanbul 1927, ancak iki forması basılabilmştir); *Şarkın Masal Anaları* (Ankara 1927).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1673-1676; İsmâil Habip [Sevük], *Edebi Yeniliğimiz*, İstanbul 1932, II, 447-449; *Türk Musikisi Klasiklerinden Bektaşî Nefesleri* (İstanbul Konservatuarı neşriyatı), İstanbul 1933, IV, 150-151, 160-161; Sadettin Nüzhet Ergun, *Sâmih Rifat: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1934; a.mlf., *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 639, 684-686; Meserret Diröz, "Sâmih Rifat Üzerinde Hacı Bektaş-ı Velî Tesiri", *Hacı Bektaş Velî Anma Töreni: 16-18 Ağustos 1984*, Hacıbektaş 1986, s. 52-61; Veled Çelebi İzbudak, "Sâmih Rifat", *Vakit*, İstanbul 11-13 Kânunuevvel 1932; Abdullah Uçman, "Sekiz Adet Basılan Bir Şiir Kitapçığı: Nefâ-yisü'l-enfâs", *TT*, sy. 63 (1989), s. 57-58; a.mlf., "Sâmih Rifat'ın Nefesleri: Nefâ-yisü'l-enfâs", *MÛTAD*, sy. 8 (1997), s. 535-554; a.mlf., "Zerdüş Münakaşası Üzerine", *TDED*, XXVIII (1998), s. 511-524; Adnan Akgün, "Edebiyatçıların Resmî Hal Tercümeleri: Mustafa Sâmih Rifat", *İlmî Araştırmalar*, sy. 2, İstanbul 1996, s. 229-246; Öztuna, *BTMA*, II, 261; "Sâmih Rifat", *TDEA*, VII, 455-456; "Sâmih Rifat", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, II, 716-717.

AYŞEGÜL CELEPOĞLU

SÂMİLER

(الساميون)

Hız. Nûh'un büyük oğlu
Sâm'a nisbet edilen kavimler.

Sâmî (Semitic) terimi başta Arabistan, Suriye, Irak ve Afrika'nın bazı bölgeleri olmak üzere geniş bir coğrafyada benzer özelliklere sahip diller konuşan Akkadlar,

Bâbilliler, Asurîler, Amurîler (Amurrular), Ârâmîler, Süryânîler, Ken'ânîler, Nabatîler, Fenikeliler, İbrânîler, Araplar ve Habeşler gibi kavimleri kapsar. Günümüzde dünyadaki en kalabalık Sâmi kavmi Araplar'dır. Tevrat'a dayandırılan terim (Tekvîn, 10/1, 21) Batı'da ilk defa Semitic şeklinde 1781'de Avusturyalı bilim adamı August Ludwig Schlözer tarafından kullanılmıştır. Hz. Peygamber de bir hadisinde Araplar'ın babasının Sâmi olduğunu söyler (*Müsned*, V, 9-11; Tirmizî, "Tefsîr", 37; "Menâkıb", 69). Sâmilik kavramı esasen kültürel çevreyi ifade eder. Bu sebeple Sâmi toplulukları arasındaki yakınlık, daha çok konuştukları diller ve kültürleri arasındaki benzerliklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Sâmililer arasındaki akrabalık, ancak XIX. yüzyılda bazı yazılı belgelerin çözülmesi ve Sâmi kabul edilen kavimlerin dilleri arasında karşılaştırmalı çalışmalar yapılmasıyla anlaşılmaya başlanmıştır.

Sâmililer'in anavatanının neresi olduğu hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bunların bir kısmı Tevrat'ta yer alan beşeriyetin menşeiyle ilgili ifadelerle, bir kısmı ise Sâmi dilleriyle ilgili çalışmalara dayanmaktadır ve başlıcaları söz konusu anavatanın Arap yarımadası, Irak, Suriye, Afrika, İrmîniye, Avrupa, Kafkasya veya Akdeniz'de batmış bazı adalar olduğu yolundadır. İleri sürülen tezlerden Arap yarımadasını savunanlar çoğunluktadır. Ancak bunlar arasında da yarımada'nın hangi bölgesinden çıktıkları hususunda Necid, Arûz, özellikle Bahreyn ve karşısındaki sahiller yahut Güney Arabistan gibi görüşler vardır. Anayurdun Arabistan olduğunu kabul edenler, Sâmililer'in buradan Bereketli Hilâl'e göç ederek oraya kendi damgalarını vurduklarını, oradan da başka bölgelere gittiklerini savunur. Aralarından bazıları kesin deliller bulunmamakla birlikte burasının milâttan önce X. binyıla, bir kısmına göre V. binyıla kadar çok verimli bir yer olduğunu söylerler. Onlara göre Tevrat'ta tasvir edilen cennet Arap yarımadasındadır. İklimin değişmesiyle birlikte toprakların yapısı değişmiş ve bahçeler çöllerle dönüşmüştür (Cevâd Ali, I, 243-244). Sâmi göçlerinin Arap yarımadasından kuzeye doğru yapıldığına dair ileri sürülen görüşlerin yanında bazı Sâmi topluluklarının kuzeyden güneye gittikleri, meselâ İbrânîler'in Irak'tan Suriye'ye, oradan Mısır'a ve sonra tekrar Suriye'ye, Adnânîler'in atası kabul edilen Hz. İsmâil'in Filistin'den Hicaz'a ve yine bazı yahudilerin de Filistin'den Hicaz'a göç ettikleri bilinmektedir.

dir. Dolayısıyla Sâmi göçlerinin yalnız Arap yarımadasından dışarıya yönelik olmadığı, ayrıca bunun kabileler arasında ortaya çıkan savaşlar sebebiyle ya da dinî, siyasi ve ekonomik sebeplerle gidiş gelişler şeklinde meydana geldiği düşünülmektedir.

Sâmi dilleri arasındaki benzerlikler bu dillerin bir ana dilden (proto-Semitic) türediğini göstermektedir. Mevcut belgelere göre bu ana dilden türeyen en eski dil milâttan önce III. binyılın ortalarında Mezopotamya'da (Irak) çivi yazısıyla kil tabletler üzerine yazımına başlanan Akkadca'dır. Akkad İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra siyasi gelişmelere bağlı olarak bu dil II. binyılın başlarında kuzeyde Asurca ve güneyde Bâbilce adlarıyla iki ana lehçeye ayrılmıştır. 1975 yılında Halep yakınlarında Ebla (Tel Mardih) kazılarında 15.000 tabletlik bir arşiv bulunmuş ve bu keşif Kuzey Suriye'de Akkadca ile çağdaş Ebla dili denilen eski bir Sâmi dilinin daha varlığını ortaya çıkarmıştır.

Bugün kabul edilen son tasnife göre Sâmi dilleri ailesi ölü dillerle birlikte şu grup ve dallara ayrılmaktadır:

A) Batı Sâmi Dilleri Grubu

1. Kuzeybatı Dali

- a) Ebla dili
- b) Ugaritçe
- c) İbrânice
- d) Amurîce
- e) Fenikece
- f) Ârâmîce-Süryânice
- g) Moabca
- h) Edomca

2. Güneybatı Dali

- a) Kuzey Arapçası
- b) Güney Arapçası
- c) Habeşçe (Tigre dili, Tigrinya (Tigrina) dili, Amhara dili)

B) Doğu Sâmi Dilleri Grubu

Akkadca (Asurca + Bâbilce).

Arap âlimleri Hz. Âdem'in, Hz. Nûh'un ve oğlu Sâmi'nin konuştukları dilin hangi dil olduğu konusunda ilgilenmişler, bazıları bunun Süryânice, bazıları Arapça (Dîneverî, s. 2-3) olduğunu ileri sürmüşlerdir (başlıca Sâmi dilleri için bk. ÂRÂMİCE; ARAP [Dil]; İBRÂNİCE; SÜRYÂNİCE).

Sâmi topluluklarının sosyal yapısında temel ögeyi ortak çıkar sahibi kan bağına dayalı akrabaların oluşturduğu kabileler teşkil eder. Kabileler ataeril aile yapısına sahiptir. Miras genelde erkeklerin hakkıdır; çok kadınla evlilik geleneği vardır. Kabilenin başında eşit düzeydeki ileri gelenlerin kendi aralarından seçtikleri bir lider bulunur. Mutlak bir otorite yoktur; lider sınırlı yetkilere sahiptir. Ekonomik durum hayvancılık, tarım ya da ticarete bağlıdır (bk. KABİLE).

Bazı şarkiyatçılar, Avrupa'da Batı aklının Doğu aklından üstün olduğu tezinin ileri sürülmesinden sonra Sâmi aklın özellikleriyle ilgili tasvirler ortaya koymuşlardır; başlıcaları şunlardır: Sâmililer göç etmeyi severler; savaşa ve intikam almaya meyillidirler; duygusallığın hayatları üzerindeki etkisi büyüktür; çabuk kızar ve kızgınlıklarında aşırı giderler, ancak öfkeleri çabuk geçer; sevgilerinde de aşırıya kaçarlardı; ferdiyetçilerdir ve bu sebeple kabileler halinde yaşarlardı; hukuk mantıkları kabilevi esaslara ve kısas fikrine dayanır. Uzun bir dönem göçebe hayatı yaşadıkları için düşünceleri yüzeyseldir; meselâ Yunanlılar gibi eşyayı derinlemesine incelemeye, künhüne ve özüne ulaşmaya yönelmezler. Karmaşık işleri anlama yetenekleri yoktur; düşüncelerinin basitliğinden dolayı kararları da basittir. Bu anlayışları dolayısıyla birden çok ilâha inanmayı içeren Ârî dinlerden farklı olarak tek tanrı inancına sahiptirler (Cevâd Ali, I, 256-259).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 9-11; Dîneverî, *el-Aḥbârü't-tvâl*, s. 2-3; Taberî, *Târîḥ* (Ebû'l-Fazl), I, 201; Cevâd Ali, *el-Mufaṣṣal*, I, 222-260; Şevki Dayf, *Târîḥu'l-edeḥ*, I, 22-29; Ali Abdülvâhid Vâfi, *Fıkhü'l-luḡa*, Kahire 1973, s. 6-24; Mustafa Murâd ed-Debbâğ, *Bilâdü'nâ Filistin*, Amman 1393/1973, I, 378-381; Hitti, *İslâm Tarihi*, I, 23-30; S. Moscati, *An Introduction to the Comparative Grammar of the Semitic Languages: Phonology and Morphology*, Wiesbaden 1980, tür.yer.; Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1982, s. 2-4; Osman Sa'dî, *'Urûbetü'l-Cezâ'ir 'ab-re'l-târîḥ*, Cezayir 1982, s. 12-17; Şemseddin Gü-naltay, *Türk Tarihinin İlk Devirlerinden Yakın Şark: Elâm ve Mezopotamya*, Ankara 1987, s. 282-292; a.mlf., *Yakın Şark III: Suriye ve Filistin*, Ankara 1987, s. 52-62, 134-141; Tefvîk Bur-rû, *Târîḥu'l-'Arabi'l-kadîme*, Dimaşk 1988, s. 38-48; Faruk Bozgöz, "Dil-Toplum İlişkisi ve Ari-Sami Polemiğinde Dil ve Sami Dilleri", *EKEV Akademik Dergisi*, VIII/20, Erzurum 2004, s. 277-294; A. Rippin - W. P. Heinrichs - J. Huehnergard, "Sâm", *El²* (Ing.), VIII, 1007-1011; G. B. Gragg, "Semitic Languages", *The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near East*, New York 1997, IV, 516-527.

ADNAN DEMİRCAN